

УДК 657.6

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА КӘСІПКЕРЛІКТІ ДАМУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ПРОБЛЕМАЛАРЫ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Шаттыкова Жайна Рахатқызы

shattikovazhaina02@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ «Экономика» факультетінің

«Есеп және аудит» мамандығының 3 курс студенті

Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекшісі – Уразбаева Зейнегуль Орынбасаровна

Шаруашылық жүргізудің қазіргі нарықтық жағдайында шағын және орта кәсіпкерлікті дамыту проблемалары өзекті болып табылады және бұл жағдайға бүкіл әлемде үлкен мән беріледі, себебі тиімді экономиканың негізгі өлшемдерінің бірі шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерде кәсіпорындарының жоғары үлес салмағы болып табылады. Шағын және орта кәсіпкерліктегі бизнес қызметі жергілікті қажеттіліктерді қанағаттандыруға, өңірлерді дамытуға, сондай-ақ әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешуге бағытталған экономиканың икемділігі мен серпінділігінің кепілі болып табылады.

Қазіргі уақытта пандемиядан кейінгі жағдайға байланысты әлемдік дағдарыс мәселесі шағын және орта кәсіпкерлік сияқты экономика салаларына назар аудару жағы қолға алынуда. "Қазақстан — 2050" стратегиясы жобасында көрсетілгендей, дамыған шағын және орта кәсіпкерлік республика халқының көп бөлігінің әл-ауқат деңгейін жоғарылатудың, ұлттық экономиканы нығайту мен оны әрі қарай дамытудың кепілі болып табылады.

Қазақстан Республикасында келесідей нормалар белгіленген:

- * Шағын кәсіпкерлік субъектілерінің жұмысшылар саны 50 адамға дейін;
- * Орташа кәсіпкерлік субъектілерінің жұмысшылар саны 250 адамға дейін;
- * Ірі субъектілерде жұмыс істейтіндер саны 250 - ден жоғары.

Шағын және орта кәсіпкерліктің дамуы елдің тұрақты экономикалық прогресінде маңызды рөл атқарады. Қазақстан Республикасында шағын кәсіпкерлікті дамыту ерекше функцияға ие.

Қазақстан Республикасында және басқа да дамыған елдерінде жеке кәсіпкерлікті дамыту көрсеткіштері айтарлықтай ерекшеленетініне қарамастан, шағын және орта кәсіпкерлік (ШОК) Қазақстан экономикасында белгілі бір деңгейде орын иеленді.

Үш кезең бар:

- тіркеу және қайта тіркеу;
- жұмыс істеуі және дамуы;
- тарату (ликвидациялау).

Осы аталған әрбір кезеңдердің шағын және орта бизнес субъектілерінің икемділігіне, белсенділігі мен ұтқырлығына әсер ететін және олардың дамуына кедергі келтіретін бірнеше проблемалар бар.

Сол проблемалардың ішінен рұқсат беру жүйесінің қолданыстағы заңнамалық базасын айта кетсек болады. Қолданыстағы заңнамаға сәйкес тіркеу және қайта тіркеу рәсімдері әртүрлі ұйымдар беретін белгілі бір құжаттарды талап етеді. Нарық конъюнктурасына байланысты шағын және орта кәсіпкерлік субъектілері қызмет түрін үнемі өзгертіп отырады, ал бұл құрылтай құжаттарына және сонымен қоса тіркеуші органдардың хабарламасына өзгерістер мен толықтыруларды енгізуге және рұқсаттардың әртүрлі түрлерін алуға әкеліп соғады.

Қазіргі нарықта шағын және орта кәсіпкерліктің проблемалары әртүрлі факторларға байланысты орын алады. Оларға мысал келтіретін болсақ:

1. Шағын және орта кәсіпкерлікпен айналысатын тұлғаларда кәсіпкерлік бойынша мәдениетінің, арнайы білімінің жоқтығы. ШОК-де арнайы білімнің, мәдениеттің тиісті деңгейінің болмауы кәсіпкерліктің дамуына ықпал етпейді, тек кәсіпкерлерге арнайы бағытта көрсетілетін оқытуларды пайдалануға мүмкіндік бермейді. Қазіргі заманғы білім беру жүйесі халықты кәсіпкерлік мәдениетке және бизнесті жүргізу дағдыларына оқыту әртүрлі нысандарын көздейтініне қарамастан, шағын және орта бизнес өкілдерінің табысты факторды есептемегенде, осы саладағы өздерінің мәдени деңгейін көтермеуді қалайды.

2. Шағын және орта кәсіпкерлікпен айналысатын азаматтардың менталитеті немесе мәдениеті. Көбінесе, халық кәсіпкерлік қызметке дұрыс көзқарасты әлі қалыптастырған жоқ. Халықтың көпшілігі кәсіпкерлікті өз ісін дамытудағы болашағын көрмей, өзінің тек қаржылық жағдайын жақсарту нысанасы ретінде қабылдайды.

3. Қазақстан Республикасы халқының көпшілігінің кредиттік дәрменсіздігі. Бұл фактор Қазақстан халқының басым бөлігінің кәсіпкерлік салада арнайы мәдениеті және білімінің болмауы, және басқа да бірнеше себептерге байланысты кәсіпкерлердің кредиттік ресурстарды дұрыс немесе ұтымды бөле алмауына ықпал ететінін көрсетіп отыр. Шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерінің өкілдері өздерінің қаржылық мүмкіндіктерін бағаламай, "қолайсыз несие портфелін" қалыптастырады, ал бұл жағдай оларға банк құрылымдарымен несиелік және ақшалай қатынастарға қатысуға мүмкіндік бермейтіні анық.

4. Ішкі және сыртқы факторларға, әлемдік экономикалық тенденциялардың әсеріне және дағдарыс құбылыстарына байланысты ел экономикасындағы тұрақсыздық мәселесі. Әлемдік дағдарыс ұлттық ел экономикасына теріс әсер етеді: яғни ол шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерінде инвестициялар азаяды және де жекелеген өңірлерде кәсіпкерлікті дамытуға қаражат бөлінбейді. Шағын және орта кәсіпкерлік объектілерінің көпшілігі өздерінің тұрақсыздығы мен дамымауына байланысты әлемдік экономикалық дағдарыстың теріс үрдістеріне қарсы тұра алмайды.

Экономиканың негізгі саласы ретінде шағын және орта кәсіпкерліктің пайда болуына кедергі жасайтын бірқатар факторлар бар:

Біріншіден. Бірнеше жылдар бойы жұмыс берушілер үшін сауда-делдалдық қызмет ақша капиталын құрудың, сонымен қатар айналымның жалғыз тиімді құралы болып көрініс тапқан. Сату саласындағы тауарларды және одан түскен қызметтерді сатудан түскен шағын және орта кәсіпорын тұлғасының айналымы ол алған барлық кірістің 60% - дан астамын құрайтыны дәлелденген.

Екіншіден. Жеке тұлғаның конфигурациясында өзінің қызметін жүзеге асыратын жеке кәсіпкерлер мен шаруа қожалықтарының контингенті мемлекеттегі жұмыс істейтін шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерінің жалпы санының 2/3 астамын құрайды. Ал бұл

жағдай, олардың мөлшері шағын және орта кәсіпкерлік секторының экономикалық өнімділігінің артуына ықпал етпейді.

Үшіншіден. Қызметін тоқтатқан шағын және орта кәсіпорындар санының өсуіне байланысты жаңадан құрыла бастаған шағын кәсіпорындар санының азаюы үрдісінің байқауға болады. Бұл ретте рәсімделген шағын бизнес кәсіпорындарының тек 38% - ы ғана белсенді жұмыс істейтіні анықталды, яғни экономикалық қызметті жетілдіріп отыр.

Төртіншіден. Жүргізілген статистикалық көрсеткіштер бойынша шағын және орта кәсіпорындардың балансында көрсетілген негізгі құралдардың құны барлық нарық субъектілерінің негізгі қорларының жалпы құнының 4% - ын ғана құрады. Ал бұл жағдай шағын кәсіпкерлік кәсіпорындарының қормен жарақтандырылуының шағын дәрежесі кепілдік төлемдерді ұлғайтуға, сонымен қатар негізгі құралдардың кепілдігімен шағын және орта кәсіпкерлікті кредиттеуді кеңейтуге мүмкіндік бермейтіні анық.

Бесіншіден. Қазақстан Республикасының тұрғындарының төмен шоғырлануы шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерінің өнімін өткізудің төмен нарығының себебі болып табылады.

Алтыншыдан. Шағын кәсіпкерлік субъектілерінің өндірістік-шаруашылық қызметінің әртүрлі тараптарын реттейтін нормативтік-құқықтық актілердің жетілдірілмеуі.

Жоғарыда айтылған мәліметтерге сүйене отырып, қазіргі заманғы жеке және орта кәсіпкерліктің субъектілерінде болуы мүмкін проблемаларын мынадай топтарға бөліп қарастыруға болады:

- инвестициялық қамтамасыз ету проблемалары;
- республикалық және өңірлік қаржыландыру проблемалары;
- бизнесті ұйымдастыру мен дамытудағы мәселелер;
- материалдық-техникалық қамтамасыз ету мәселесі;
- құқықтық қолдау мәселелері және т.б.

Қорытындылай келе, қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында шағын және орта кәсіпкерлікті дамыту үшін барлық жағдайлар жасалған, алайда осы уақытқа дейін халықтың көпшілігі арасында арнайы сауаттылықтың қажетті деңгейі жоқтығынан және кәсіпкерлік саланы қолдаудың өңірлік саясаты қалыптастырылмағандықтан, осы саласын қаржыландыруға қолжетімділік, теріс бизнес-ахуал, кадр ресурстарымен және өткізу нарықтарымен проблемалар шектелген және кәсіпкерлік қызметті қолдаудағы өңірлік саясаты және тағы да басқа мәселер сияқты, мұның бәрі осы саладағы бірқатар проблемалардың себебі болып табылады.

Қолданылған әдебиеттер

1. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1700015804>
2. <https://atameken.kz/kk/articles/28561-biznes-sub-ektler-arysynday-ajyrmashyly>
3. https://damu.kz/upload/iblock/12b/%D0%9E%D1%82%D1%87%D1%91%D1%82%20%D0%BE%20%D1%81%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D0%B8%20%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%8F%20%D0%9C%D0%A1%D0%91_%D0%BA%D0%B0%D0%B7__.pdf
4. Воевутко А. Ю. Государственная поддержка малого и среднего бизнеса в Казахстане // Финансы Казахстана. – 2015. – № 5. – С. 37-40.
5. Назарбаев Н. А. Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана. СТРАТЕГИЯ «Казахстан — 2050», 14 декабря. — Астана.